

УДК 338.449.5

Саламін О.С., к.е.н. (Oksanka_lviv@ukr.net) ©

Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З.Гжицького

ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТОК ОПТОВИХ РИНКІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ

Розглядаються проблеми створення інфраструктури аграрного ринку шляхом формування та сприяння розвитку оптових ринків сільськогосподарської продукції. Здійснена оцінка ролі оптових ринків в системі дистрибутивної діяльності сільськогосподарських товаровиробників. Аналізуються типи оптових ринків. Особлива увага приділяється формуванню оптових ринків сільськогосподарської продукції на кооперативних засадах. Пропонується створювати філії оптових ринків сільськогосподарської продукції та рекомендуються напрями діяльності цих філій.

Ключові слова: *аграрне підприємство, електронні аукційні торги, оптовий ринок сільськогосподарської продукції, маркетингова політика розподілу, сільськогосподарська продукція, інфраструктура ринку, канали розподілу продукції, оптова торгівля, особисте селянське господарство, постачальницький ринок, продовольчий ринок, роздрібна торгівля, товаропросування, транспортування продукції, фермерське господарство, філія оптового ринку сільськогосподарської продукції.*

Постановка проблеми. В умовах активізації міжнародних інтеграційних процесів та лібералізації зовнішньоекономічної діяльності доцільність створення і сприяння розвитку оптових ринків сільськогосподарської продукції обумовлюється небезпекою витіснення без таких ринків вітчизняних сільськогосподарських товаровиробників із внутрішнього ринку. Небезпека посилюється початковими етапами становлення збутових кооперативів, через що у невеликих сільськогосподарських виробників, які є основними виробниками багатьох видів продукції, виникають проблеми із доведенням продукції до споживача.

Аналіз останніх досліджень. Проблемам формування, функціонування і розвитку оптових ринків сільськогосподарської продукції досліджували такі вчені як В. Андрійчук, О. Алейникова, В. Апопій, І. Бланк, О. Білоусова, О. Бородіна, В. Бойко, П. Гайдучський, В. Гончаренко, С. Ілляшенко, Ф. Горбонос, М. Горлачук, І. Гришова, М. Дем'яненко, С. Дусановський, Ю. Коваленко, Р. Корінець, Л. Лігоненко, А. Мазаракі, М. Малік, П. Музика, Н. Павленчик, П. Саблук, Б. Супіханов, А. Стельмащук, І.Томич, В. Топіха, І. Шаповалова, О. Шпичак, О. Шпикуляк, В. Юрчишин та інші. Значна увага до цих проблем поєднується із дискусіями щодо значення оптових ринків для

розвитку різних за розмірами сільськогосподарських суб'єктів господарювання, формування прозорих каналів розподілу продукції та стабілізації цін.

Метою статті є обґрунтування теоретико-методичних засад і розробка практичних рекомендацій щодо формування і розвитку оптових ринків сільськогосподарської продукції.

Вклад основного матеріалу. Створення оптових ринків забезпечує стабілізацію цін та прозорий доступ до ринків усіх виробників, включаючи особисті селянські господарства.

Як відомо, у країнах з розвинутою ринковою економікою поширені оптові ринки двох типів:

- поставальницькі, які створені у великих містах. Їх метою є залучення виробників та торговельних посередників для постачання великих міст продовольчими товарами;

- збутові, що створені у сировинних зонах. Їх метою є реалізація виробленої продукції.

Оптові ринки збутового типу, як правило, формуються на кооперативних засадах виробниками сільськогосподарської продукції з участю державного капіталу. Державні інвестиції розглядаються як форма підтримки сільського господарства, що здійснюється шляхом розбудови інфраструктури аграрного ринку. У Польщі оптові ринки в основному формувались за рахунок кредитів Світового банку з орієнтацією, що пізніше їх викуплять сільськогосподарські виробники. Діяльність таких оптових ринків організовується ринковими комітетами, до складу яких входять сільськогосподарські виробники та представники державних органів управління і спрямовується на створення умов для збуту сільськогосподарської продукції.

Державною цільовою програмою створення оптових ринків сільськогосподарської продукції, затвердженою постановою Кабінету Міністрів України від 3 червня 2009 р. № 562 не визначено підходів щодо типів оптових ринків, які створюватимуться. Все ж, спершу передбачалось створювати оптові ринки сільськогосподарської продукції біля кожного обласного центру. Через рік програма зазнала змін і було вирішено будувати оптові ринки біля міст-мільйонників. Ще через рік програма втратила чинність на підставі постанови Кабінету Міністрів України від 22 червня 2011 р. № 704 "Про скорочення кількості та укрупнення державних цільових програм".

Створені біля великих міст оптові ринки сільськогосподарської продукції в Україні за ознаками близькі до ринків поставальницького типу. Кошти сільськогосподарських виробників для їх створення не залучались і впливу на створення прийнятних для них умов реалізації продукції вони не мають. Приватні за формою власності оптові ринки сільськогосподарської продукції максимізують свій прибуток шляхом залучення додаткових покупців та продавців не тільки сільськогосподарської продукції. Створюються термінали з реалізації морепродуктів, здаються в оренду торговельні місця переробним підприємствам. Переваги віддаються трейдерам, що здійснюють торговельну діяльність на постійній основі і забезпечують ринок стабільними

грошовими надходженнями. Часто такі посередники реалізують імпорتنу плодоовочеву продукцію. Переваги імпоротної продукції полягають в тому, що вона пропонується великими однорідними партіями, часто відкалібрована, розфасована, позначена відомими брендами. Крім того, якщо реалізується продукція фермерських кооперативів або торговельних мереж, де створено умови для її зберігання, така плодоовочева продукція, на відміну від вітчизняної, пропонується не сезонно, а протягом усього маркетингового року. Тому в міру посилення міжнародних інтеграційних процесів існує небезпека перетворення існуючих оптових ринків у канал розподілу сільськогосподарської продукції іноземного виробництва.

На вітчизняних оптових ринках сільськогосподарської продукції здійснюється як оптова, так і роздрібна торгівля. Їх переваги, порівняно із звичайними міськими продовольчими ринками, полягають у більшій території, де виробники можуть з власних транспортних засобів реалізувати продукцію. Лише окремі виробники, які мають власні сховища, можуть продовжувати календарні терміни реалізації продукції. Більшість з них реалізує продукцію в сезон збирання урожаю за найнижчими цінами, які тоді формуються. Обсяги продукції, що пропонуються окремими особистими селянськими і навіть фермерськими господарствами недостатні для формування достатніх за обсягом товарних партій, які можуть закупляти на ринку мережі продовольчих супермаркетів для наступної роздрібної торгівлі. Тому, хоч і майже на усіх вітчизняних оптових ринках сільськогосподарської продукції функціонують лінії для фасування і калібрування продукції, такі операції здійснюються порівняно рідко. Основними покупцями дрібних оптових товарних партій є заклади громадського харчування, невеликі продовольчі магазини, фізичні особи, що здійснюють торговельну діяльність на міських продовольчих ринках.

Все ж організацією оптових продовольчих ринків сільськогосподарської продукції в Україні створюється ще один альтернативний канал товаропросування, що формує конкурентне середовище, призводить до підвищення закупівельних і зниження роздрібних цін, надійнішого постачання міст продовольчими товарами, прискореного просування продукції від виробника до кінцевого споживача, дозволяє здійснювати ветеринарно-санітарний контроль для забезпечення безпечності продукції. Уже цим стабілізуються ціни, частково усувається необхідність обмеження граничної торговельної надбавки оптово - відпускної ціни виробника або митної вартості товару, що реалізується кінцевому споживачу. Тому прийнятною є державна фінансова підтримка, що відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 29 вересня 2010 р. № 893 "Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання фінансової підтримки для створення оптових ринків сільськогосподарської продукції" надається на безповоротній основі для:

- компенсації витрат на розробку проектно-кошторисної документації, будівництво під'їзних шляхів, викуп земельних ділянок, створення системи інформаційного забезпечення діяльності оптових ринків;

- компенсації у розмірі 50 відсотків витрат на придбання устаткування і обладнання, оплату будівельно-монтажних робіт.

Проте створенням оптових ринків сільськогосподарської продукції поки що не вдалося подолати основну проблему – несформованість прозорих, доступних для особистих селянських і фермерських господарств каналів розподілу, що дозволяє подолати їх ізолюваність від ринку, забезпечити підвищення продуктивності галузей сільського господарства. Це вимагає переорієнтації діяльності оптових ринків, їх трансформації із постачальницького у змішаний тип шляхом пріоритетного надання послуг малим і середнім вітчизняним виробникам сільськогосподарської продукції. Доцільність цього зумовлюється відсутністю у сільській місцевості мережі збутових сільськогосподарських кооперативів.

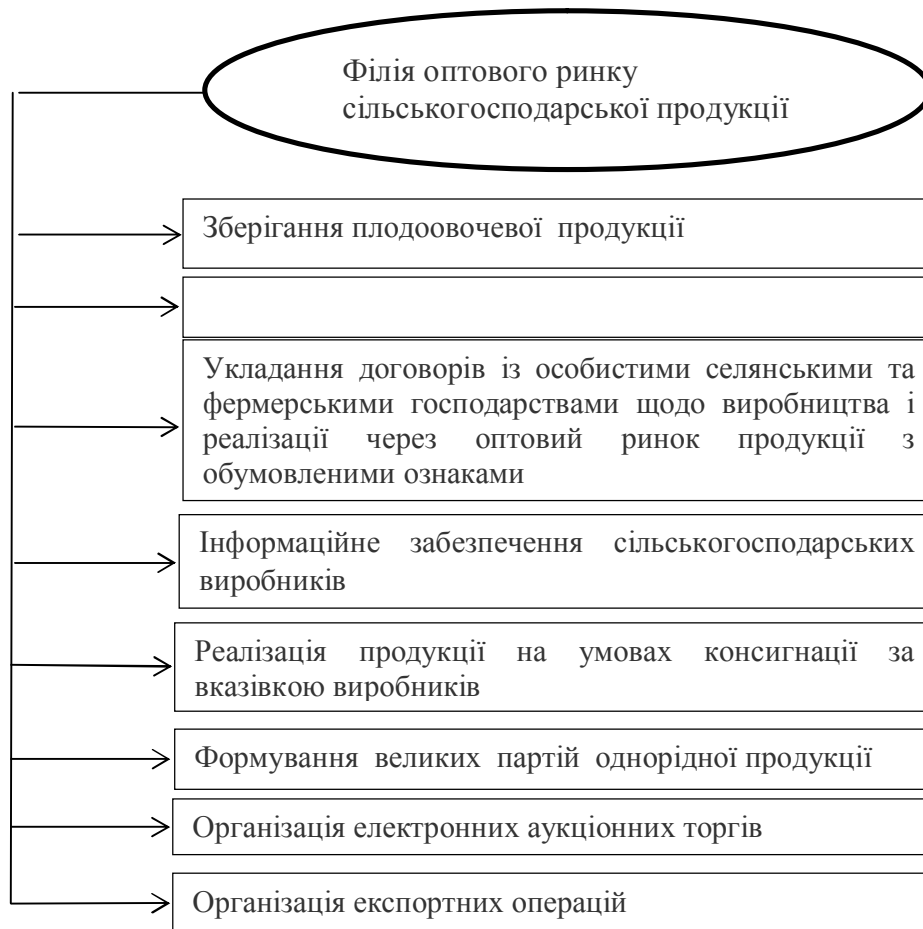
Залучення державного капіталу із визначенням державної частки у майні оптового ринку дозволяє створювати ринкові комітети, до складу яких входитимуть представники державних органів управління і спрямовувати через них діяльність оптових ринків відповідно до цілей державної регуляторної політики. Крім того визначення обсягів держбюджетних коштів і їх спрямування на створення оптового ринку до початку його будівництва скоротить кредиторську заборгованість цих ринків, прискорить введення в експлуатацію об'єктів їх інфраструктури, сприятиме повнішому забезпеченню ринку обладнанням.

Способом стабілізації цін, подолання монопольних тенденцій у сфері закупівель продукції є організація на оптових ринках сільськогосподарської продукції аукціонних торгів і поширення інформації про їх результати. Така інформація у значній мірі впливатиме на рівень цін на аналогічну продукцію, що реалізується за іншими каналами. Детальні правила проведення торгів визначені Типовими правилами роботи оптових ринків сільськогосподарської продукції, які затверджені наказом Міністерства аграрної політики і продовольства України від 19 лютого 2010 р. № 73. Але на практиці такі торги на вітчизняних оптових ринках не здійснюються. Основна причина – малі обсяги продукції, що пропонуються окремими виробниками, яка реалізується роздрібними, рідше дрібнооптовими партіями. Доцільність і можливості щодо організації таких торгів посилюватимуться в міру збільшення кількості збутових кооперативів, які пропонуватимуть великі товарні партії однорідної продукції. Це дає нам підстави зробити висновок щодо одночасного стимулювання і створення як збутових кооперативів, так і оптових ринків, які в поєднанні формують прозорий канал товаропросування, забезпечують доступність до ринку малих і віддалених від великих міст особистих селянських господарств, які є основними виробниками плодоовочевої продукції, часто не володіють власними транспортними засобами. Без такого доступу скорочуються посіви трудомістких культур, недовикористовуються трудові ресурси, уповільнюються процеси трансформації особистих селянських господарств у господарства фермерського типу, створюються передумови для збільшення обсягів імпорту продукції, проявляються переважно негативні

ознаки членства України у СОТ.

Тому вважаємо, що державну фінансову підтримку слід спрямовувати на створення філій оптових ринків у місцях виробництва сільськогосподарської продукції. Доцільні напрями діяльності філій показано на рисунку 1.

Власники особистих селянських і фермерських господарств, які виявляють бажання користуватись послугами філії оптового ринку, вироблятимуть продукцію з обумовленими договорами ознаками, яка має ринковий успіх. Для цього узгоджуватимуться сорти рослин, обов'язкові елементи технології виробництва. Вироблятимуться значні обсяги однорідної продукції, яка транспортними засобами філії ринку заготовлятиметься і зберігатиметься у її сховищах. За вказівками власників продукції, які надаватимуться на основі інформації про рівень і динаміку цін на оптовому ринку, організовуватимуться аукціонні торги щодо цієї продукції.

Рис.1. Рекомендовані напрями діяльності філій оптових ринків сільськогосподарської продукції

Вважаємо що, за дорученням власників продукції вона може реалізуватись на умовах консигнації, якими, як правило, визначається лише мінімальний рівень ціни. Прийнятними є і електронні торги.

Переваги такої організаційної структури оптових ринків полягають у:

- їх трансформуванні у ринки збутового типу шляхом орієнтації на надання послуг у першу чергу виробникам сільськогосподарської продукції;
- формуванні оптимальних товарних партій, які будуть привабливі для потенційних покупців і відповідно більш конкурентоспроможні. Потенційними покупцями таких партій продукції можуть бути мережі продовольчих супермаркетів, які у даний час віддають переваги таким партіям імпортової продукції;
- повнішому використанні потенціалу особистих селянських господарств, підвищенні рівня зайнятості сільського населення з одночасним повнішим задоволенням потреби міських жителів у продукції;
- подоланні сезонності у реалізації плодоовочевої продукції, збільшенні обсягів її реалізації поза сезоном збирання і підвищенні таким чином цін реалізації;
- можливості використання переваг лібералізації зовнішньоекономічної діяльності для організації експорту продукції, виробленої в особистих селянських та фермерських господарствах.

Державну фінансову підтримку для створення філій оптових ринків сільськогосподарської продукції, крім тих напрямів, за якими вона оптовим ринкам надається у даний час, слід спрямовувати на повне або часткове відшкодування витрат на зберігання продукції, створення та підтримку функціонування системи інформаційного забезпечення виробників сільськогосподарської продукції. Така фінансова підтримка передбачена Законом України "Про оптові ринки сільськогосподарської продукції". Вказаний Закон пропонується доповнити відповідними положеннями про філії оптових ринків, а також положеннями щодо можливості залучення коштів сільськогосподарських виробників для створення таких філій. У цьому плані прийнятним є зарубіжний досвід створення оптових ринків сільськогосподарської продукції із залученням приватного капіталу, коштів державного і місцевого бюджетів, а також сільськогосподарських виробників.

Існує небезпека, що за умови активізації процесів створення і розвитку заготівельно-збутових кооперативів, такі кооперативи формуватимуть достатньо великі товарні партії продукції, поставлятимуть її у мережі супермаркетів та експортуватимуть без участі у цьому оптових ринків і їх філій. Вона є реальною у віддаленій перспективі. Спад у діяльності оптових ринків європейських країн помітився у 80-ті роки минулого століття після приблизно 50-річного періоду їх розвитку і вирішення актуальних проблем як сільського господарства, так і продовольчого забезпечення великих міст. З урахуванням проблем становлення аграрного ринку, необхідності посилення його регуляторного впливу відмовитись від вирішення шляхом державної фінансової підтримки та прямого адміністрування тих проблем, які можуть бути вирішені

ринковим саморегулюванням, в Україні слід сприяти одночасному розвитку як заготівельно-збутових кооперативів, так і оптових ринків сільськогосподарської продукції та їх філій.

Висновки. Подолання ізольованості від ринку невеликих товаровиробників та зниження рівня монополізації сфери закупівель продукції можна досягти створенням у сільських районах філій оптових ринків сільськогосподарської продукції. Ці філії можуть забезпечити зберігання продукції, надання послуг з її транспортування, укладання угод щодо виробництва і реалізації через оптовий ринок продукції з обумовленими ознаками, які забезпечують її конкурентні переваги. Сприянням розвитку оптових ринків створюються можливості формування великих партій однорідної продукції, поширення ринкової інформації, реалізації продукції на умовах консигнації, організації електронних аукційних торгів та експортних операцій. Державну фінансову підтримку доцільно спрямовувати на створення філій оптових ринків сільськогосподарської продукції у місцях виробництва сировини, а також повне або часткове відшкодування витрат на зберігання продукції, створення та підтримку функціонування системи інформаційного забезпечення виробників сільськогосподарської продукції.

Література

1. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання фінансової підтримки для створення оптових ринків сільськогосподарської продукції : Постанова Кабінету Міністрів України від 29 вересня 2010 р. № 893 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/893-2010-%D0%BF>.

2. Про оптові ринки сільськогосподарської продукції: Закон України від 25.06.2009 р. № 1561-VI (зі змінами) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1561-17>.

3. Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року : Закон України від 18 жовтня 2005 р. № 2982-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2982-15>.

4. Про скорочення кількості та укрупнення державних цільових програм: Постанова Кабінету Міністрів України від 22 червня 2011 р. № 704 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/704-2011-%D0%BF>.

5. Ринденко Н.А. Організаційно-правові форми оптових ринків сільськогосподарської продукції / Н.А. Ринденко // Економіка АПК. – 2011. – № 10. – С. 56-60.

Аннотація

Рассматриваются проблемы создания инфраструктуры аграрного рынка путем формирования и содействия развитию оптовых рынков сельскохозяйственной продукции. Осуществлена оценка роли оптовых рынков в системе дистрибутивной деятельности сельскохозяйственных товаропроизводителей. Анализируются типы оптовых рынков. Особое внимание уделяется формированию оптовых рынков сельскохозяйственной

продукции на кооперативных началах. Предлагается создавать филиалы оптовых рынков сельскохозяйственной продукции и рекомендуются направления деятельности этих филиалов.

Ключевые слова: аграрное предприятие, электронные аукционные торги, оптовый рынок сельскохозяйственной продукции, маркетинговая политика распределения, сельскохозяйственная продукция, инфраструктура рынка, каналы распределения продукции, оптовая торговля, личное крестьянское хозяйство, снабженческий рынок, продовольственный рынок, розничная торговля, товародвижение, филиал оптового рынка сельскохозяйственной продукции .

Summary

The article reviews the problems of creating agricultural market infrastructure through development and promotion agricultural wholesale markets. It is evaluated the role of wholesale markets in the distribution system of agricultural producers. The wholesale markets types are analyze. Particular attention is paid to the formation agricultural wholesale markets on a cooperative basis. It is proposed to set up branches of wholesale agricultural markets and it is recommended activities these subsidiaries.

Keywords: *electronic trading, agricultural wholesale market, marketing distribution policies, agricultural products, market infrastructure, distributional channels, wholesale, transportation products, a branch of the wholesale market of agricultural products, private farm, agricultural market.*

Рецензент – д.е.н., профессор Музика П.М.